Mindezeket leszámítva, a szakma számára hasznos, fontos kézikönyv született. Köszönjük Héjja Julianna Erika főlevéltárosnak és Szabó Ferencnek.

(Héjja Julianna Erika: Szabó Ferenc írásainak bibliográfiája 1995-től 2016-ig. Gyula, Munkácsy Mihály Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, Békés Megyei Könyvtár, 2015. 122. p.)

Kőszegfalvi Ferenc

Egy tájszótárról – úgyis mint helyismeret, úgyis mint kézikönyv

„A területileg differenciálódott nyelvváltozatokat nevezzük gyűjtőnéven nyelvjárásoknak. Az egyes nyelvjárásoknak többé-kevésbé önálló nyelvi rendszerük van, bár az önálló nyelvi rendszereket mindjobban elmossa a szomszédos nyelvjárások és még inkább az irodalmi és köznyelv egyre fokozódó hatása” – olvassuk a meghatározást Kálmán Béla *Nyelvjárásaink* című alapvető monográfiájában[1]. Ugyanitt kapunk áttekintést a legfőbb nyolc magyar nyelvjárástípus sajátosságairól, közöttük a székely (és csángó) dialektus hangtani, morfológiai, szókészlettani, mondatszerkesztési vagy épp jelentéstani jellemzőiről. Az egyik legjellegzetesebb hangzású magyar dialektus a székelyeké, ennek a köznyelvi alakoktól eltérő szavait a jeles erdélyi szocio- és etnolingvisztikus, Sántha Attila gyűjtötte össze *Székely szótár* című munkájában. A rövid, ám találó cím pontosan jelzi, hogy a szerző a székely nyelvjárást egyetlen szempontból, a szókészlet felől mérte föl. E sajátos szókészlet fölmérésére, sajátos elemeinek összegyűjtésére már történtek kísérletek a XVIII. és a XIX. század folyamán – Benkő József[2] és Kriza János[3] munkássága révén –, de az igazán teljességre törekvő és módszeres fölmérések a XX. században következtek el, elsősorban Szabó T. Attila, Gálffy Mózes, Márton Gyula, Murádin László munkássága révén.

Sántha Attilának tehát volt miből kiindulnia, amikor elhatározta, hogy összegyűjti és közreadja a székely nyelvjárás szókészletének jellegzetes elemeit. Az ezredforduló után a romániai magyar sajtóban több felhívást jelentetett meg, amelyekben arra buzdította az

olvasókat, hogy küldjék be településük, vidékük jellegzetes tájszavait. Így mintegy négyezer szó érkezett be hozzá, amelyek egy részéről természetesen hamar kiderült, hogy a magyar nyelvterület más tájain is ismert és használatos elemek. Végül mintegy kétezerötszáz szó állta ki a szakirodalmi ellenőrzés próbáját. Az egyenkénti kontrollhoz a szerző fölhasználta a magyar dialektológia olyan alapvető munkáit, mint a *Székely Nyelvföldrajzi Szótár*, az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* kötetei, *A romániai magyar nyelvjárások atlasza*, vagy az *Új magyar tájszótár*[4]. Sántha Attila a „szűrőn fönnmaradt" harmadfélezer szót beazonosította tájegységenként, úgymint a Székelyföld székei, Barcaság, illetve Szászföld, a bukovinai székelyek, moldvai csángók, székely eredettudatú csoportok (Aranyosszék és a Fekete-Körös vidéke) kategóriákat alakítva ki, valamint azt is rögzítette, mely szavak használata általánosan elterjedt egész Erdélyben, esetleg azon kívül is. Így állt össze a *Székely szótár*, amely két részre tagolódik. Az elsőbe kerültek a jellegzetesen székelyként ismert tájszavak, a másodikba (*Mellékszótár*) azok a szavak és alakváltozatok, amelyek ugyan a székelység körében általánosan elterjedtek, de a magyar nyelvterület más tájain is használatosak.

A szerző ugyan a tudományosság próbáját kiálló szótárat szerkesztett, de szempontja volt az is, hogy ne riasztóan testes apparátus kíséretében adja közre szóanyagát, hanem közérdeklődésre számot tartó módon, azaz tudománynépszerűsítő szándékkal, ahogy ő mondja, „olvasóbarát" módon közölje szócikkeit. Ennek megfelelően a cikkek rövidek, egyszerűek, kiválóan áttekinthetőek. A vastag betűvel szedett címszót dőlt betűvel szedve a köznyelvi megfelelője követi, csak a legszűkszavúbban magyarázva, olykor példamondatba ágyazva (például: „**megguvad** *lehámlik, leválik (pl. a dióról a burok)* ÚMTSz. Használata általános. Vö. gübül, elgübül"). A rövid szómagyarázat és az értelmezést segítő példa egyértelműen azonosítja a szó jelentését, éppen ezért a szerző eltekint a nyelvtani meghatározásoktól, például a szófaj vagy a toldalékolás módjának definíciójától. A szócikkben rövidítve utal, mely tájszótárban, szótörténeti kiadványban, nyelvi atlaszban említődik az adott szó, és megjelöli, mely tájegységekben használatos (például Csíkszék, Háromszék) vagy éppen *Használata általános*. Esetenként és érdekességként olyan irodalmi alkotásokból vagy tudományos művekből idéz egy-egy rövid passzust, amelyekben előfordul az adott szó, kifejezés. Például: „**tatar** *gyenge, legyengült ember* Kriza. Használata általános. Megj.: Szilágyságban is használatos. Vö. megtatarodik". Majd idézetet közöl egy Berecz András mesemondóval készült interjúból, ahol elhangzott ez a melléknév.

A szerző nem bokrosítja a címszavakat, minden alakváltozatot a maga alfabetikus helyén közöl, és „lásd" felszólítással utal ahhoz a formához, ahol a magyarázat megtalálható. Természetesen a székely tájnyelv kevésbé szalonképes kifejezéseit is fölvette gyűjteményébe; ugyancsak fölgyűjtötte a székely népnyelvi kifejezéssé lett jövevényszavakat is (például **vinete** *padlizsán*). Csak kedvcsinálóul néhány ízes székely szó: **félszántúlag, gürüzdölés, kavincol, megsuvad, zsunál…**

Sántha Attila *Székely szótár*a egyszerre igen jelentős nyelvjárás-tudományi, filológiai, nyelv-, sőt irodalomtörténeti teljesítmény. Nemcsak abban a tekintetben méltatható, hogy másfél évszázaddal Kriza János szógyűjteményének megjelenése után teljesség igénnyel gyűjti össze és adja közre a székely dialektus sajátos szókészletét, hanem azért is, mert közérthető formában ráirányítja a figyelmet a magyar nyelvterület egyik eleven és virulens tájnyelvére, annak különös szépségére és gazdagságára, e dialektus föltűnő képszerűségére és szemléletességére. És mint utaltam rá, ez az egynyelvű szótár szó-

rakoztató olvasmánynak sem utolsó! Ilyenformán az alapvető nyelvészeti kézikönyvek sorába tartozik.

Természetesen a még oly eleven székely tájnyelv szóanyaga is ki van téve a sorvadás, a lassú eltűnés veszélyének, hiszen a média hatására e vidéken is homogenizálódik a nyelvhasználat, terjednek a köznyelvi alakok, az egész magyar nyelvterületen használatos szóalakok és fordulatok. Ily módon a *Székely szótár* talán az utolsó pillanatban rögzíti e dialektus még eleven szókészletét, létének legszembetűnőbb sajátosságát. Hiszen a nyelvjárási sajátosságokkal találkozó ember először a szóhasználat különösségeire figyel föl, s csak azután a hangtani vagy mondattani jellegzetességekre.

(Zárójeles megjegyzés: a kiadvány a kézdivásárhelyi Zelegor Kiadó gondozásában látott napvilágot. Érdemes megkeresni a szótárban, mit is jelent ez a Székelyföldön széltében elterjedt melléknév, illetve igei változata, a zelegorkodik…)

(Sántha Attila: Székely szótár. Kézdivásárhely, Zelegor Kiadó, 2015. 192 p.)

Mezey László Mikós

JEGYZETEK

1. Kálmán Béla: Nyelvjárásaink. Budapest, Tankönyvkiadó, 1975. 149 p.
2. Benkő József Addenda című szógyűjteménye Bod Péter – Pápai Páriz Ferenc Dictionarium Latino – Hungaricum & Hungarica – Latino – Germanicum című szótárában (Nagyszeben, 1767. I-II. köt.) kapott helyet.
3 Kriza János: Vadrózsák. (Faragó József gondozásában.) Bukarest, Kriterion, 1975. 494 p.
4 Székely Nyelvföldrajzi Szótár. Összeáll. Gálffy Mózes és Márton Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 455 p.; Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I-IX. köt. Gyűjt. és szerk. Szabó T. Attila. Bukarest, Kriterion, 1975-; A romániai magyar nyelvjárások atlasza I-VII. köt. Gyűjt. és összeáll. Murádin László. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1995-; Új Magyar Tájszótár. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979-2010.